

Conquesta, colonització i destrucció dels indis

La destrucció dels pobles indis lliures en l'Amèrica del segle XIX.

Des de la troballa del continent americà al 1492 per l'expedició comandada per Cristòfor Colom, els imperis europeus no van parar de colonitzar els territoris del "nou món", unes vegades en conflictes amb els indis que hi vivien i altres assimilant-los, cristianitzant-los i incorporant-los, fonamentalment, al sistema colonial hispànic. En termes històrics, va ser una guerra de conquesta d'un territori poblat per unes persones de cultura molt diferent de l'europea però que no estaven organitzades com un tot ni unides en la lluita contra els imperis invasors.

La diversitat índia. Segons alguns estudiosos, se suposa que hi havia, cap al 1492, uns 100 milions d'indis al continent americà. Ara bé, els diversos estudis sobre les poblacions índies apunten dades molt diverses, que van dels 15 als 300 milions d'indis. Els indis estaven organitzats de maneres diferents segons el grau de complexitat sociocultural i militar de cada grup.

Al nord del riu Grande d'Amèrica del Nord, i al sud de la conca del riu de la Plata i a l'est dels Andes de l'Amèrica del Sud vivien indis nòmades o seminòmades, com ara els patagons, guaraníes, tupís, seminòles, apatxes, sioux, comanxes, kiowa, arapahoes, peus negres, iroquesos, atapascans, esquimals, etc.

Els Andes centrals i el territori comprés entre el sud del riu Grande i el Yucatán eren dominats per dos grans imperis: el dels inques o tawantinsuyus i el dels as-

teques o mexica, que es van imposar sobre els altres pobles indis de les zones respectives. Els diversos grups d'indis de l'Amèrica Central i del Yucatán compartien la cultura maia, però no formaven un imperi.

A les Antilles, hi havia molta diversitat: des dels caníbals de les Petites Antilles fins als agricultors i recol·lectors de les Grans Antilles sota el govern de cacics. En els Andes de la vessant del Carib vivien indis metal·lúrgics de l'or i grups diversos.

La conquesta i colonització. L'època clàssica de les campanyes de conquesta esclameses per l'imperi hispànic dels Austries Carles V i Felip II es va produir des de l'any 1502, amb les operacions iniciades per Nicolau de Ovando a l'illa La Espanyola fins a l'any 1580 la fundació de Buenos Aires. Primer, van conquerir i exterminar els indis de les Grans Antilles, que van ser substituïts per mà d'obra esclava; després, Hernán Cortés i Francisco Pizarro van conquerir els imperis dels asteques i dels inques, els indis dels quals van ser assimilats durant el procés següent de colonització i incorporats com a mà d'obra semiservil amb una aculturació progressiva; i, finalment, s'hi van establir unes fronteres imprecises amb les terres dels indis lliures nòmades o seminòmades no conquerits ni assimilats. Tots els historiadors estan d'acord que la conquesta americana dels Habsburg va desencadenar la mort de milers d'indis. El Consell d'Índies calculava que al 1750 quedaven poc menys de 10 milions d'indis aculturats i assimilats en les terres conquerides per l'imperi hispànic. Després de la incorporació dels indis al sistema colonial, el ritme de les morts es va reduir i, quan es van independitzar definitivament les colònies de l'imperi, al 1825, es calcula que hi havia 8 milions

d'indis assimilats en els nous països independents, que significaven el 42% de la població dels nous estats de l'Amèrica hispana. A aquesta xifra, cal sumar els mestissos, que eren prop de 4 milions.

En les zones conquerides i colonitzades pels anglesos, els portuguesos i els francesos, el nombre d'indis i mestissos era molt menys important, perquè el procés d'assimilació al sistema colonial no havia estat igual d'intens que en l'imperi hispànic, que va concedir un estatus jurídic als indis assimilats. Contràriament, en les colònies angleses no hi havia indis sotmesos ni aculturats ni assimilats, ni gaudien de cap estatus jurídic de l'imperi. El nou estat nord-americà independitzat de l'imperi britànic al 1776 considerava els indis com a estrangers; de fet, els afers indis van ser competència del Ministeri de la Guerra fins al 1849, que van passar a dependre del Ministeri de l'Interior.

Els nous estats i els indis. Tot i l'enorme conquesta i colonització dels terri-

toris americans feta pels europeus entre els segles XVI i XVIII, solament van aconseguir una colonització efectiva d'un terç del continent americà. Els indis que no estaven dominats controlaven encara unes grans extensions territorials i, de vegades, estaven enmig de les possessions d'un mateix imperi que, per poder-hi passar, havia de negociar amb els indis i signar tractats. Quan es va produir la independència de les colònies britàniques, hispàniques i portugueses —entre el 1776 i el 1825—, la colonització desenvolupada pels europeus nascuts a Amèrica (criolls) i dels nouvinguts (europeus) era molt perifèrica i els nous estats van heretar dels imperis respectius les fronteres imprecises amb els territoris dels diversos grups indis lliures nòmades no conquerits ni sotmesos ni aculturats, que hi resistien i anaven d'un lloc a un altre quan volien, encara que amb conflictes constants entre les diverses tribus i grups. A l'Amèrica del Nord hi havia entre 4 i 5 milions d'indis lliures repartits en nombroses tribus,

que dominaven les planures situades entre els Apalatxes i les muntanyes Rocalloses, a més a més d'altres territoris de difícil accés. A l'Amèrica del Sud n'hi havia vora 3 milions, que vivien a les selves tropicals i centrals, al sud del riu Bío Bío de Xile, al sud de Buenos Aires, la futura província de la República Argentina, i al nord del riu Salado de la mateixa república.

La política índia dels nous estats, una vegada consolidada la independència, va ser conquerir i colonitzar els territoris dels indis lliures com en l'època més dura de la conquesta imperial hispànica del segle XVI, però promoguda ara en el segle XIX per uns estats americans independents amb l'objectiu de conquerir, pacificar, civilitzar i poblar amb europeus un territori que es considerava part de les noves nacions en construcció, ja fóra l'argentina, la xilena o la nord-americana, i que estava sota el domini d'uns bàrbars no civilitzats i estrangers. Era la lluita entre dos elements contraris i difícils

En les zones conquerides i colonitzades pels anglesos, els portuguesos i els francesos, el nombre d'indis i mestissos era molt menys important, perquè el procés d'assimilació al sistema colonial no havia estat igual d'intens que en l'imperi hispànic, que va concedir un estatus jurídic als indis assimilats. Contràriament, en les colònies angleses no hi havia indis sotmesos ni aculturats ni assimilats, ni gaudien de cap estatus jurídic de l'imperi

de concordar, que l'escriptor i polític argentí Domingo Faustino Sarmiento va definir molt acuradament com barbàrie indígena i civilització europea en la novel·la *Facundo. Civilización y barbarie* (Editora Nacional, Madrid, 1975). El mateix Sarmiento va ser president de la República Argentina el 1868 i el seu programa deia que governar era poblar amb europeus civilitzats l'Argentina dels indis bàrbars.

L'arribada massiva d'immigrants europeus durant la segona meitat del segle XIX a l'Argentina va acabar de consolidar la idea de la inferioritat dels indis lliures nòmades i va permetre desenvolupar la política del poblament. De fet, la campanya militar argentina de conquesta impulsada per Julio A. Roca al 1879 contra els territoris on vivien els indis de la Patagònia es va anomenar "conquesta del desert". Evidentment, no hi havia un desert geogràfic ni humà, sinó un desert de civilització europea, perquè els boscos i les praderies estaven poblats per indis lliures nòmades no aculturats. El resultat en va ser l'extermini i, quan van sobreviure, un tracte duríssim. La guerra contra els indis del desert havia estat iniciada el 1833 pel dictador Rosas; però anava pam a pam. Entre el 1833 i el 1870, la frontera amb els indis va avançar des de Necochea fins a Carhue i Bahía Blanca. L'exèrcit argentí va construir una línia defensiva de forts el 1876, anomenada La Zanja, des d'on es va llançar la conquesta final entre 1879 i 1883, data que el cabdill indi Namuncurà es va retre. Pel nord, l'exèrcit argentí també va "pacificar" els indis del Chaco entre 1870 i 1885 amb el mateix sistema de línies fortificades, des d'on s'avançava. Actualment, una de les tas-

ques arqueològiques principals de les universitats argentines situades en poblacions originades per l'emplaçament d'aquests forts, com per exemple la de Rio Cuarto, és l'excavació de les fortificacions de la frontera de l'època de la guerra contra els indis.

L'exèrcit xilè també va fer una guerra molt dura contra els indis araucans lliures amb l'objectiu de colonitzar la regió del sud del riu Bío Bío. Un fet força important va ser la fundació de Punta Arenas al 1849. La campanya pacificadora, la va iniciar el coronel Corneli Sepúlveda al 1861 i la va culminar el general Gregori Urrutia al 1883. Els araucans van ser concentrats en reduccions. L'any 1895 hi va haver una matança d'indis i 165 presoners van ser concentrats a Punta Arenas.

El cas dels EUA. Encara que les guerres índies de Xile i l'Argentina van ser molt importants, les guerres índies del segle XIX més conegudes entre nosaltres són les nord-americanes, com a conseqüència, sobretot, de les pel·lícules de l'Oest. D'aquestes, cal destacar, d'entre moltes altres, la trilogia de John Ford o la pel·lícula *Genet blau*, que denuncia la matança de Wounded Knee.

Quan la nova república dels Estats Units d'Amèrica va signar la pau amb el vell imperi britànic, el 1783, va rebre el territori indi situat entre els Apalatxes i el riu Mississipí creat pels britànics el 1763, tancat a la colonització i sotmès a les estipulacions dels tractats amb les tribus índies; i el 1803 van comprar l'enorme territori de la Louisiana als francesos.

El jove Govern nord-americà va obrir plenament els nous territoris a la colonització i va començar l'expansió des dels estats de la costa atlàntica cap a l'interior, que els indis no van poder aturar. Durant la guerra de 1812-1814 entre els EUA i l'imperi britànic, el cabdill shawnee Tecumseh va intentar d'unir els indis del territori indi per frenar l'avanç colonitzador; però no ho va aconseguir. Va ser vençut i mort l'any 1813 al riu Thames d'Ontario. Després de la guerra, els EUA van deportar cap a l'oest del Mississipí totes les tribus índies que havien donat suport als britànics. La deportació va ser regulada finalment per la llei del trasllat

del 1830 cap a l'oest del Mississipí. El trasllat dels indis del nord-est de l'antic territori indi del temps de l'imperi britànic es va completar el 1832, quan els EUA van derrotar els sauk i els fox, que s'hi resistien. Al nord-oest de l'estat de Geòrgia, els cherokees van proclamar un estat independent el 1827 amb la finalitat de modernitzar-se, però no va ser acceptat i van ser deportats a Oklahoma entre 1838 i 1839. Al sud-est de Geòrgia i Florida, els seminoles s'hi van resistir i els EUA van desenvolupar tres guerres contra ells conegudes com les guerres seminoles: la primera, entre 1817 i 1818; la segona, entre 1835 i 1842; i la tercera, entre 1855 i 1858.

Després de l'aplicació de la llei del trasllat del 1830, la frontera amb els indis es va situar a l'oest del Mississipí. Un any després del tractat de Guadalupe-Hidalgo (1848), pel qual Mèxic va cedir als EUA tots els territoris situats al nord de riu Grande, el comissari d'Afers Indis, una oficina creada al 1826 per conciliar els indis i els colons, va proposar la reclusió dels indis en reserves per preservar-ne la identitat; però les reserves van ser vulnerades i hi va haver nombrosos conflictes entre els indis i els colons o els empresaris que volien construir-hi carreteres, ferrocarrils o passar bestiar i caravanes cap a la costa del Pacífic.

Les dues rutes cap al Pacífic més importants eren la d'Oregon i la de Santa Fe. La pressió dels colons en aquestes rutes va ser cada vegada més forta, sobretot després de l'annexió del territori d'Oregon al 1846 i la troballa d'or a Califòrnia al 1848. Els indis s'hi resistiren i van ser durament castigats. Les tribus que vivien a Califòrnia sumaven 200.000 persones l'any 1848, dels quals quedaren només 48.000 al 1856, i 30.000 l'any 1864. Els d'Oregon van patir una sort semblant. Els únics indis lliures nòmades que quedaven eren els de les praderies, que van obrir una guerra general contra els colons durant la dècada del 1860. El colp final contra els indis lliures de les praderies nord-americanes va arribar amb la construcció i explotació del ferrocarril en la dècada del 1870 i l'extermini dels bisons, que eren la base de la seua economia.

Després de la guerra de Secesió, el Govern va crear al 1867 un territori indi de

180.000 quilòmetres quadrats en l'actual estat d'Oklahoma, on va dur 75.000 indis, però el territori va ser violat pels caçadors i finalment suprimit al 1889 durant un procés de conversió dels territoris comunals indis en petites propietats agràries (amb polítiques com la Dawes Act, del 1887, i la Curtiss Act, del 1898). També va suprimir la política de tractats amb les tribus índies signats fins al 1871, que van ser substituïts per acords de caràcter intern. Els tractats més famosos de l'època final de la guerra van ser els de Fort Laramie, del 1865 i 1868. Tot i la llibertat religiosa proclamada per la Constitució dels EUA, la dansa del Sol dels sioux oglala va ser il·legalitzada l'any 1881.

L'última batalla de la guerra contra els indis es va desencadenar en una reserva el 29 de desembre del 1890, mentre un centenar de sioux i més de 200 dones i nens, atemorits per l'assassinat de Sitting Bull nou dies abans, van seguir la dansa dels esperits del xaman de la tribu. Va ser la matança produïda en el campament del Setè de Cavalleria en el Wounded Knee Creek.

El 1890 quedaven, als EUA, 248.000 indis; al segle XVIII n'eren 4 o 5 milions.

Josep Miquel Santacreu Soler
Universitat d'Alacant

A la pàgina del costat, quadre que mostra el que es coneixia com una reducció d'indis, un nucli de població indígena format per les autoritats hispanes a Amèrica amb el propòsit que els indis abandonaren els seus hàbits tradicionals i feren vida civil. Amb això resultava molt més fàcil explotar-los i adoctrinar-los religiosament. Dalt, moment de la pel·lícula *Río Lobo*, de Howard Hawks, de l'any 1971.